

Snježana Kordić

Institut für Slawistik,
Humboldt-Universität Berlin

**Miloš Kovačević, *Ogledi o sintaksičkoj negaciji.*
Srpsko Sarajevo: Zavod za udžbenike i nastavna
sredstva, 2004, – str. 288**

Poznato je da slavenski jezici u usporedbi s engleskim ili njemačkim pokazuju posebnosti na planu negacije. Dovoljno je sjetiti se dvostruke negacije, koja je nezaobilazna tema kad izvorni govornik engleskog ili njemačkog uči neki slavenski jezik. Ali postoje i druge razlike u negiranju, od kojih neke razdvajaju i slavenske jezike međusobno. Uvid u mogućnosti sintaktičkog negiranja koje stoje na raspolaganju u srpskohrvatskom jeziku pruža najnovija knjiga Miloša Kovačevića. Budući da je to već druga Kovačevićeva monografija o negaciji i da iza nje stoji desetak godina istraživanja, može se reći da potječe od autora koji se profilirao kao stručnjak na tom području. A zašto je težište u njoj baš na sintaktičkoj razini, razumljivo je ako se baci pogled na kompletan Kovačevićev opus od trinaest knjiga, koji pokazuje da sintaktičke teme u njemu već na samom početku zauzimaju primarno mjesto, pa su i prve dvije knjige tog autora iz 1988. i 1992., o kojima sam pisala u zagrebačkom lingvističkom časopisu *SOL* (12-13, 1991, str. 173-174) i u *Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej* (34, 1998, str. 349-352), posvećene raznovrsnim sintaktičkim temama.

U knjizi o kojoj je ovdje riječ okupljeni su radovi koje je autor većinom izlagao na znanstvenim skupovima i objavio u filološkim časopisima ili zbornicima. Njihovu aktualnost ističe podatak da se bave onim pitanjima negacije koja su unutar serbokroatistike bila ili šturo razmatrana ili uopće nisu bila predmet znanstvene analize. Ta pitanja se u knjizi obrađuju unutar dvije cjeline. Prva cjelina nosi naslov *Ka formalnim i značenjskim tipovima negacije*, a obuhvaća sedam ogleada. Započinje ogledom *Interferencija lingvističkih, matematičkih, logičkih i retoričkih kriterijuma u analizi negacije*, koji već na početku predstavlja jednu bitnu značajku i ostalih tekstova u ovoj knjizi, a to je da se pri analizi negacije kombiniraju lingvistički, logički i stilistički kriteriji.

Autor naglašava da je negacija kao logička i matematička kategorija univerzalna, dok je jezična negacija na neki način posebna u svakom jeziku jer se izražava različitim tipovima konstrukcija u različitim jezicima. Tako se matematičko-logički princip umnažanja negacije, čiji rezultat je poništavanje negiranja, ostvaruje u srpskohrvatskom jeziku na dva načina unutar jednostavne rečenice: 1) kao negacija negacije u okviru istog rečeničnog člana, npr. *ne bez razloga* (= s razlogom) *vjerujemo da ste tolerantni; njegovo pričanje nije bezopasno* (= je opasno), 2) kao negacija negacije između različitih rečeničnih članova, npr. *ne postoji nijedan nerješiv problem* (= postoje samo rješivi problemi). Unutar složenih rečenica moguće je umnažanje negacije samo kad sadrže određeni tip zavisne rečenice, npr. kad sadrže restriktivnu relativnu rečenicu *nema čovjeka koji ne zna tu priču* (= svaki čovjek zna tu priču), ili kad sadrže kondicionalnu realnu rečenicu uvedenu veznikom *da* ili *kad*, npr. *on ne bi pisao kad ne bi vjerovao da je to korisno* (= on piše jer vjeruje da je to korisno).

Matematičko-logička polazišta ugrađena su i u opis partikularne negacije, kojoj autor posvećuje i zasebno, drugo poglavlje u knjizi. Radi se o negiranju koje obuhvaća samo dio jedne klase elemenata, npr. *nije istina da su svi studenti položili ispit* (= istina je da su neki studenti položili ispit). Uspoređujući partikularno negativne i pozitivne sudove s univerzalno negativnima i pozitivnima, autor govori o univerzalnim kvantifikatorima. Pritom navodi dva opća pravila kongruencije univerzalnih kvantifikatora i predikata koja vrijede u srpskohrvatskom jeziku: 1) u rečenicama s negiranim predikatom dolaze negirani univerzalni kvantifikatori, npr. *on se ne boji ničega*, 2) u rečenicama s potvrdnim predikatom dolaze potvrdni univerzalni kvantifikatori, npr. *svi vjerujemo u istinu*. Kad dođe

do iznevjeravanja navedene kongruencije, tj. kada se uz negirani predikat upotrijebi potvrdni univerzalni kvantifikator, tada je rezultat partikularna negacija, npr. *ne može se sve riješiti zakonom* (= nešto se može riješiti zakonom).

Treće poglavlje u knjizi nosi naslov *Oko pitanja transportovanja negacije*, a bavi se tzv. podizanjem negacije, kada se negacija premješta iz zavisne u glavnu rečenicu ili obrnuto a značenje složene rečenice pritom ostaje isto, npr. *Marko je vjerovao da Ana ne dolazi; Marko nije vjerovao da Ana dolazi*. Mogućnosti takvog premještanja negacije uvjetovane su leksičko-semantičkim tipom predikata u glavnoj rečenici. Među nekoliko desetaka glagola koji u srpskohrvatskom jeziku dopuštaju spomenuto prebacivanje negacije nalaze se npr. *biti, vjerovati, voljeti, željeti, zaslužiti, izgledati, misliti, naviknuti, nadati se, namjeravati, očekivati, sumnjati, trebati, htjeti*. Autorov korpus je pokazao da se prebacivanje negacije ostvaruje samo u jednom tipu složenih rečenica, u onom sa zavisnom *da*-izričnom rečenicom. Također je pokazao da se mnogo češće pojavljuju složene rečenice s negacijom u glavnoj rečenici naspram sinonimnih rečenica s negacijom u zavisnoj rečenici.

Kroz sva tri dosad navedena poglavlja knjige provlači se tema umnažanja negacije, da bi u četvrtom poglavlju ona postala i centralnom temom. Tu se detaljno opisuju dva tipa zavisnosloženih rečenica u kojima se negacija nalazi i u glavnoj i u zavisnoj rečenici, poništavajući se. Radi se ne samo o restriktivnim relativnim rečenicama, spomenutim već u prvom poglavlju, nego i o rečenicama koje izražavaju popratne okolnosti a uvedene su veznikom *a da*, npr. *nikad ne dođe kući a da nešto ne donese* (= svaki put kad dođe kući nešto donese).

Peti ogleđ, *Ekspletivna negacija u jednom tipu eksceptivnih rečenica*, govori o rečenicama uvedenim prvenstveno veznikom *osim ako* i o neobaveznoj, fakultativnoj negaciji u njima, usp. takav primjer *Ne pij vodu, osim ako nisi žedan* s primjerom potpuno istog značenja ali bez fakultativne negacije *Ne pij vodu, osim ako si žedan*. Obje konstrukcije su ravnopravne, a Kovačevićev korpus pokazuje da se kod istih autora pojavljuju i jedna i druga. Korpus, doduše, pokazuje i da su primjeri s fakultativnom negacijom neusporedivo češći od primjera bez nje.

I u narednom ogleđu radi se o fakultativnoj negaciji, ovaj puta u konstrukcijama s riječima *zamalo* i *umalo*. Te konstrukcije, premda se pojavljuju u gotovo svim funkcionalnim stilovima standardnog jezika,

nisu bile dosad posebno opisivane u lingvističkim radovima pa postoji niz pitanja u vezi s njima koja nisu riješena, npr. kojoj vrsti riječi pripadaju *zamalo* i *umalo*, kakav je status negacije u dotičnoj konstrukciji - je li negacija komunikativno neophodna ili je ekspletivna. Tražeći odgovor na ta pitanja, Kovačević primjenom kriterija za razgraničavanje priloga i partikula zaključuje da su *zamalo* i *umalo* modalne partikule. Također zaključuje da su te partikule sinonimne s izrazom *malo je nedostajalo/falilo*, npr. *Malo je nedostajalo (= Zamalo) da zaplače*. Osim toga, pokazuje da je negacija fakultativna u primjerima poput *Zamalo/Umallo (ne) padoh*. U nastavku uspoređuje takve primjere s odgovarajućim primjerima u ruskom, bugarskom i njemačkom jeziku, ukazujući na sličnosti i razlike. Govori i o upotrebi riječi *gotovo*, *skoro*, *za dlaku* umjesto *zamalo/umalo* u srpskohrvatskom jeziku.

Prva cjelina knjige završava ogledom *O negiranim složenim rečenicama sa značenjem preuranjenosti*. Radi se o rečenicama poput *Sunce još nije ni zašlo, a već se vidi mjesec*. Takve rečenice su tipične za narativne tekstove, a imaju sljedeća svojstva: prva rečenica je negirana, a druga nije; povezane su suprotnim veznikom *a*; predikat negirane rečenice je perfektivnog vida; u negiranoj rečenici je riječ *još*, a u potvrdnoj riječ *već*; negirana rečenica sadrži i riječ *(n)i*. Nakon analize spomenutih svojstava Kovačević uspoređuje takve nezavisnosložene rečenice sa zavisnosloženim vremenskim rečenicama uvedenim pomoću *kad*. Autorov zaključak glasi: ne postoji strogo razgraničenje između značenja nezavisnosloženih i zavisnosloženih rečenica, tj. nezavisnosložene i zavisnosložene rečenice ne mogu se potpuno diferencirati na osnovi svoje semantike.

Druga cjelina knjige *Ka sistematizaciji tipova negacije* sadrži četiri teksta, kojima je zajedničko da pružaju klasifikaciju raznih konstrukcija u čijem sastavu se nalazi negacija. Prvi tekst donosi detaljnu klasifikaciju konstrukcija s umnažanjem negacije u jednostavnim i u složenim rečenicama. Drugi tekst daje pregled tipova konstrukcija s ekspletivnom negacijom, a treći prikazuje konstrukcije s premještanjem negacije. Posljednji tekst nudi sistematizaciju grešaka pri upotrebi negacije.

Premda se čitava knjiga bavi negacijom na sintaktičkoj razini, ogledi u njoj mogu se čitati i svaki zasebno, po potrebi, kako koja tema čitatelja zanima. Cjelovitost svakog oglada upotpunjavaju i priloženi im popisi literature i izvora. Na kraju knjige nalazi se i kumulativni popis izvora i citirane literature, poslije čega slijedi registar pojmova. Među nizom

vrline koje ima ova knjiga, počevši od izbora originalnih, u serbokroatistici zapostavljenih tema, pa sve do povezivanja raznih disciplina pri istraživanju, potrebno je posebno istaknuti da i ova monografija, kao i druge sintaktičke knjige Miloša Kovačevića, sadrži niz primjera iz bogatog korpusa koji reprezentira sve pisane funkcionalne stilove suvremenog jezika. Zato *Ogledi o sintaksičkoj negaciji* Miloša Kovačevića nude ne samo izvrstan opis sintaktičke negacije, nego i uzor metodologije lingvističkog istraživanja.

Summary

This review is devoted to the book *Ogledi o sintaksičkoj negaciji* written by Miloš Kovačević. The book deals with syntactic negatives in the contemporary Serbo-Croatian. In the first part of the book are discussed formal and semantic types of the negatives. The second part provides a classification of the syntactic constructions which include a negative.